

הערכת המעשים

[א] 'עשיר' הוא רק מי שיוזע מעשרו.

בשבוע שעבר התחלנו לדבר על הערכת המעשים, כמו שמשה רבנו הוכיח את קרח "המעט מכם כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל", שהם חשבו שהתפקיד שלהם מועט וקטן, וחיפשו עוד דברים ונלחמו למען זה, וע"ז הוכיח אותם משה שיעריכו את התפקיד שנתן להם ה'.

ונוסיף עוד נקודה חשובה, שתובן עפ"י מעשה שהיה עם ר' חיים קרויזוירט זצ"ל, בהיותו באירופה בזמן המלחמה ניגש אליו יהודי, ואמר לו – מכיון שאיני חושב שאצא חי מהמלחמה הזו, לכן אני רוצה להביא לך את הפרטי חשבון בנק שלי בשוויץ, אם תפגוש את הבן שלי שגר באמריקה תודיע לו את הפרטים האלו. ואכן ר' חיים ניסה לברר הרבה את הפרטים של אותו הבן, אבל לא מצא אותו. ורק לאחר שלשים שנה פגשו באקראי, ונזכר מיד עפ"י השם, בשמחה רבה מסר לו את הפרטים, והיהודי נסע לשם ומצא שם מליוני שקלים שהמתינו בשבילו שלשים שנה...

עכשיו נשאל, היהודי הזה שחי שלשים שנה בעניות ודלות, האם הוא היה עני או עשיר? התשובה היא שהוא היה עני! כי 'עשיר' הוא לא מי ש'יש לו' הרבה כסף, אלא מי ש'יודע' שיש לו הרבה כסף, אם אדם לא יודע שיש לו כסף, זה נקרא שאין לו את זה. (וכמו שהבאנו ראייה מדין יאוש בעלים, שלא מספיק שיש לאדם אלא צריך שיהיה דעתו על הדבר הזה. ובאמת כך זה בכל דבר, ולמשל אדם שקיבל מכונית שיכולה לטוס, והוא לא יודע מזה, בשבילו זה נשאר מכונית פשוטה).

[ב] הכרח ידיעת המעלות.

וכך זה לגבי מעלות רוחניות, נשאל אדם כמה מעלות יש לך? כמה התורה שלך שווה, כמה התפילה שלך שווה? אם הוא יאמר שזה לא שווה הרבה, זה מה שיהיה באמת! כי כמו בעשירות כך במעלות, לא מספיק שיש לאדם את המעלה, אלא צריך להיות מודע לה. ואם הוא לא מודע למעלות שלו הוא לא ידע להשתמש עמם לעולם! הוא ימשיך להתנהג בקטנות, למרות שיש לו יכולת לעלות גבוה.

בפרשת ויצא כתוב על יעקב אבינו שהגיע למקום וישן שם, וזכה שם למראות אלקים ונבואה גדולה מה', והנה כשקם אמר "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", אז רש"י מפרש שאם הייתי יודע לא הייתי הולך לישון, אבל האוה"ח מפרש – לא ידעתי להתכונן, אם הייתי יודע אילו מעלות עצומות אפשר לזכות כאן הייתי מתכונן אליהם לפני כן.

כע"ז מצאנו מעשה בשאול שהעלה את שמואל הנביא באוב, ושמואל לקח איתו את משה רבנו שיעיד עליו שקיים כל מה שכתוב בתורה, ואחרי זה כתוב "למה הרגזתני להעלות אתי", (וע"ז כתוב בחגיגה ד: שהיו אמוראים שהגיעו לפסוק הזה התחילו לבכות, ומה שמואל הצדיק היה מתיירא מן הדין אנו על אחת כמה וכמה). ולכאור' אינו מובן ממה שמואל פחד, הרי העולם ההוא הוא עלמא דקשוט, ואם משה רבנו מעיד שקיים את כל התורה, מה יש לפחד? **אלא** הביאור שמבארים בזה, ששמואל פחד שיראו לו על כוחות שהיו לו ולא היה מודע להם, שלפי המעלות האלו לא היתה עבודתו בשלימות.

וכל זה כלול גם כן בדברי משה לקרח "המעט מהם כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל", שאתם בעצמכם לא יודעים להעריך את המעלה הזו, ולא מודעים לגדלות שמונחת בה.

וממילא, אנחנו שזכינו להיות מיושבי ביהמ"ד, והבדיל אלקי ישראל אותנו משאר העם, לא מיבעיא מן הרחוקים מתורה ומצוות, אלא גם בתוך שומרי המצוות הבדיל אותנו לעמוד לפניו בלימוד ועבודת ה' כל היום, הרי זו מעלה עצומה, שצריכים להיות מודעים לערכה הגדול. אם נדע את המעלה הזו יהיו לנו כוחות אחרים להגיע בזמן, ללמוד בריכוז וכו'.

ג) נשיאות הלב.

וזה מה שמצאנו במשכן את הענין הגדול של נשיאות הלב, 'כל איש אשר נשאו לבו', וכמו שכותב הרמב"ן [בפר' ויקהל], שאף אחד לא ידע מקודם איך לעשות את זה, הם הגיעו מתוך עבודות מגושמות של בנין וטיט, ואעפ"כ הצליחו לעשות מלאכות עדינות של טוייה ורקמה וכו', אבל כ"א "מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר", הם האמינו בכוחות שהקב"ה יכול להביא להם.

ומעליהם היה איש אחד 'ראו קראתי בשם', כשנחשוב לעצמינו, היו בזמן ההוא שבעים זקנים, שש מאות שרי אלפים, ששת אלפים שרי מאות, שתים עשר אלף שרי מאות, ששים אלף שרי עשרות, כולם היו 'אנשי חיל' שמשה רבנו בחר, אבל מי זכה לתפקיד הגדול של בניית המשכן? בחור בן שלש עשרה!! הוא היה אחראי על הכל, על כל העבודות של הטוייה, של הרקמה, של הזהב וכסף ונחשת, וכו' וכו' הכל עבר תחת ידו. איך הוא הגיע לזה? בנשיאות הלב!

עוד דוגמא, היה עם הארץ מבוגר, שיום אחד קם והחליט שהוא הולך ללמוד לשתים עשרה שנה, מהיכן הוא לקח את המושגים האלו? מהיכן הוא לקח את העוז לשבת עם ילדים קטנים וללמוד אלף בית? אם לא מנשיאות הלב. וכך למעלה בקודש כל אבות האומה, כמו אברהם אבינו שהלך נגד כל העולם, ולא התפעל מכלום. וע"ז נאמר "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי".

ובאמת היה עוד מצב כזה אצל כל עם ישראל, כולל אנחנו, כולם עמדו בהר סיני, ומשה בא והביא אל העם את דברי ה', וכולם ענו כאיש אחד "נעשה ונשמע", לא חשבו לרגע – האם נוכל לעמוד בזה? האם נחזיק מעמד בכל המצבים? אלא "בטחו בו בתום לב" וסמכו עליו.

ד) להכיר ערך מעשינו.

צריך לדעת שאחת מפעולות היצר לכבות אש החשק בעבודתו ית', זה ע"י קטנות המעשים, שאומר לו כמה שאתה קטן ומעשיך קטנים, אתה לא משנה לאף אחד, לא יהופך עולמות, לא מסיים מסכתות או את השי"ס, לא מחבר ספר לא כלום, רק סתם לומד קצת ושוכח קצת. בקיצור – לא עליך העולם עומד. וכן בתפילה היצר מפתה את האדם בדרך זו, שהתפילה שלך לא משנה את העולם, לא מרגיזה ממלכות, לא מתקנת את העולם, וכן כל מעשיך קטנים וצדדיים.

ועל זה בא מרנא הגרי"ח מולאדין ז"ל (בנפתיח שיעא פ"ד) בדברים חוצבי להבות אש, וכתב: "זזאת תורת האדם, כל איש ישראל אל יאמר בלבו ח"ו כי מה אני ומה כוחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעולם אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו שכל פרטי מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו כל עת לא אתאבידו ח"ו ומה רבו מעשיו, ומאד גדלו ורמו שכל אי' עולה כפי שורשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים בעולמות וצחצחות האורות העליונים" עיי"ש בכ"ד.

ולכן עלינו תמיד לצייר לעצמנו בתוקף גדול מאד את גודל מעשינו שהוא עצום ונורא, את חשיבות כל תיבה של תורה הקדושה, כל ברכה מהמאה ברכות, כל מילה ומעשה של חסד הוא עצום מאד מאד. וכן כל תפילותינו יקרות מאד מאד, והי' ית' מתאוה להם. ומי שהעבודה עומדת מול עיניו באופן הזה, ודאי וודאי שתמיד יחשוק ויבער לרדוף אחריו ית' ולעבוד אותו בחשק גדול, הי' יזכנו לכך.

להבין שמועות

פרשת חקת

ברהמ"ז באכל והקיא

"ונפשנו קאה בלחם הקלקל", פירש"י "לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל", וכן אי' ביומא עה: "אמרו עתיד מן זה שתיפח צמעהים כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוילא".
והנה בחזו"א הביא מכאן ראיה לענין גדר ברהמ"ז, שיהיה בזה נפ"מ לנידון לאכל והקיא, ונציא דבריו ומה שיש לדון בזה בס"ד.

א] הנה בחזו"א עמד על חקירה יסודית, בהא דניתן שיעור עיכול לברכה, האם הביאור דבאמת צריך לברך בלא הפסק, אלא שעד שלא נתעכל אינו נפסק דעדיין שם האכילה עליו (וכאילו עדיין עוסק במעשה האכילה), או שאין בעיה של הפסק, אלא שאם נתעכל כלתה טובתו (ואין על מה לברך).

והביא החזו"א [כח, ד] ראיה לומר כצד א', דאיתא בברכות [מח:]: שמה שתיקן לישראל ברכת הזן על המן, והרי המן היה נבלע באברים מיד כדאיתא ביומא עה:, ואם כשכלתה טובתו א"א לברך, הרי כאן ודאי חשוב שכלתה טובתו, א"ו כצד הראשון שהשיעור משום הפסק, ולכן כשברכו על המן מיד לאחריו שפיר דמי דליכא הפסק.

אמנם הקשה ע"ז מדברי המג"א בטעם שאין מברכין לאחר הריח, שכתב דהוא משום דדמי לנתעכל המזון, ומוכח דלא מטעם הפסק הוא, [דהא בריח גם מיד בלי הפסק אין מברכין], אלא משום שכלתה טובתו ואין על מה לברך, וזה שייך בריח שמיד כלתה טובתו. [היינו, אף שרושם השפעה נשאר, אבל אינו ראוי לברכה, כמו אחר שיעור עיכול שמפורש בתר"י שזהו התחלת העיכול, שהוא נמשך הרבה זמן, ואעפ"כ כיון שעיקר הנאה אזלה, אין ראוי לברכה].

והיוצא מזה לנידו"ד, שהאוכל ומקיא אם יברך מיד שפיר דמי, כיון דליכא הפסק, דאם היה הטעם משום כלתה טובתו, היה נפטר מברכה, משום שאכן כלתה טובתו, אבל השתא דתלי בהפסק, א"כ יכול מיד א"כ לברך.

ב] אמנם שיש לחלק מהתם, דהתם במן אף שכלה המן מהמעיים, אבל בודאי ששביעתו הורגשה כמו כל אוכל (ואולי אף יותר), ומנלן לדמות לכאן שהאוכל כלה לגמרי ואינו קיים.

ודנו בזה האחרו', ושורש הדבר תלו בחקירה הידועה, האם אזלי בתר הנאת מעיו או הנאת גרונו. **ובפנים** מאירות [ח"ב כ"ז] חילק בזה בין גדר אכילה דאיסורין לגדר אכילה לברכה, דלגבי איסורין אמרו בחולין שהקובע הוא הנאת גרונו, ולכן אם אכל חצי זית איסור והקיא וחזר ואכלו חייב, אמנם לברכה אינו כן, אלא אזלינן בתר הנאת מעיו. **והוכיח** יסוד זה מהרא"ש בפ"ב דברכות, שכתב דטעימה אפילו רביעית א"צ ברכה, דאסמכוהו רבנן אקרא 'ואכלת ושבעת', ואם אוכל ופולט כל היום אינו בא לכלל שביעה, וכיון דכעין דאורייתא תקון, גם לדידהו הקובע הוא השביעה. (ולכן כתב דבאוכל כזית ומקיא וחזר ואוכלו אינו מברך).

והברכי יוסף [סימן ר"ח] הביא את דברי הפמ"א, ולמד מדבריו לנידו"ד שאכל שיעור שלם והקיא, שפטור מברכה אחרונה, כיון דליכא הנאת מעיו. ושוב דן לומר דמ"מ חייב, דדלמא כשירדו במעיו ברכה ואיסור שוין. ומאידך כתב דלא גרע מנתעכל.

וכן פסק הנזירות שמשון, דאם הקיא אוכלו פטור מברכה אחרונה. [ועי' באפיקי ים שהאריך בזה בראיות לפמ"א], וכן משמע שיטת החת"ס, שכתב [בחולין קג]. דבעי' זית בלא חניכיים לבהמ"ז, דאכילה במעיו בעינו, ולא כאיסורין שמצטרף מה שבין החניכיים.

(והיה מקום להוכיח דהנידון בהנאת מעיו, דהנה מצאנו ב' טעמים לדין המתנת ו' שעות בין בשר לחלב, והטור כתב הטעם שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך, וכתב הפלתי [הביאו בחכ"א] דע"כ סבר הטור שהבשר לא נתעכל אלא קיים ומושך טעם ולכן אסור. וא"כ יל"ע מדוע לענין ברכה נקבע השיעור הקטן. אלא ודאי דלענין ברכה תליא רק בהנאת מעיו, והא פשיטא שהנאת השביעה אינה רק בתוך השעה הראשונה, ואח"כ אף שאינו רעב עדיין, מ"מ אין לו כבר את אותה ההנאה).

ג] ויש לתלות חקירה זו, בנידון שדנו האחרונים בחיוב ברכת המזון כשהיה הפסק בין האכילות אבל שבע בין כולם. שבמג"א [ר"י א'] הביא דברי העולת תמיד שחילק בין גדר ברכה ליוה"כ, שלענין יוה"כ אמרו ביומא דבאכילות עם הפסק לא מייבא דעתיה, והיינו משום שתלוי בעינוי ובהפסק לא מייבא דעתיה, אבל לענין ברכה בהנאה תליא מילתא, וכיון שהחיק נהנה רביעית או כזית, גם ביותר מכדי אכ"פ מצטרף.

אמנם המג"א צידד דאינו מצטרף, דברכה שווה לכל איסורים שתלוי באכילה, והוכיח כן מדברי רש"י [ברכות טט.], דפירש דטעמא דבעי כזית בברכה אחרונה משום דכתיב ואכלת ואכילה בכזית, (כלומר, בחיוב דרבנן שאסמכוהו ג"כ אקרא דואכלת, וההגדרה לדבריהם ג"כ בכזית), ומשמע דשווה דינו לכל הדינים והאיסורים.

ובפמ"ג כתב ע"ז, דכ"ז דוקא בשיעור כזית, אבל גבי פת דשיעורו כדי שביעה מה"ת, גם באופן כזה נתחייב בברכה. והשאיר כדרכו בצ"ע. [ובשעה"צ פ"י דלא ברירא ליה האי מילתא, דלמא גם כדי שביעה צריך להיות בדרך אכילה].

ובמנ"ח [מצוה שיי"ג ד"ה ובעיקר, וכע"ז העיר בשדי חמד מערכת ברכות] כתב להוכיח שלא כהפמ"ג, מהגמ' ביומא עט שהקשתה איך שייך שביעה בלא יישוב הדעת, ולדברי הפמ"ג שפיר שייך, כה"ג שאוכל בהפסק, שלגבי יוה"כ שתלוי ביישוב הדעת פטור שלא מיישב דעתו, ובברכת המזון שתלוי בשביעה חייב כיון ששבע. [והקשה ג"כ מן הסברא, שמן הנמנע לומר ששבע ואין דעתו מיושבת].

והכריח המנ"ח דלא מהני הנאת מעיים בלא הנאת גרון, והנאת גרון תליא באכילה בשיעור כדי אכילת פרס, ולכך פטור ביוה"כ, ומה"ט נמי פטור מברכה דליכא הנאת גרון בכה"ג. [ודאתינן להכי, אפ"ל דהפמ"ג סבר דרק ביוה"כ תלינן נמי בהנאת גרונו, ולא בברכה. ובשבה"ל כתב עוד לדחות ראייתו].

והוסיף המנ"ח, דכשם שעל הנאת מעיו לחוד אינו חייב בברכה, כן נמי בהנאת גרונו לחוד דאינו חייב, ופסק לפ"ז בנידון דידן שאכל והקיא, שאף אם עשה כן כל היום כולו, שאינו חייב בברכת המזון, דהנאת גרונו איכא דהא אכל, אבל הנאת מעיו ליכא כיון שהוציא האוכל.

ומוכח שלמד המנ"ח שלא כהחזו"א, וסבר דהברכה היא על מה שעכשיו האוכל במעיו, ולא על מה שאכל, דאם הברכה על מה שאכל, מה אכפ"ל שהקיא, וכמו שכתב החזו"א להוכיח מהמון.

וכן יש להוכיח בדעת הפמ"ג, ממה שסבר דהיכא שתליא בשביעה תלוי הדבר במה ששבע בסופה של האכילה, מוכח דס"ל דהברכה על מה שהאוכל במעיו. דאם תלוי במעשה האכילה, ודאי י"ל כטענת השעה"צ שצריך דרך אכילה.

ובדעת המג"א נראה כהחזו"א, שהברכה היא על מעשה האכילה, ולכן דימה דיני ברכה לכל דיני אכילה שבתורה שבודאי תלויים באכילה, ולא במה שנמצא בתוך מעיו.